



"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

# MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in  
Central Asia*  
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в  
Центральной Азии*  
международный научный рецензируемый журнал

**2024/3 (12)**

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

*Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.*

**DOI: 26739/2118-9998**

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

**TAHRIR HAY'ATI RAISI:**

**EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna** (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

**TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:**

**NARBAYEVA Tanzila Kamalovna** – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*  
**SAIDOVA Galina Karimovna** – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*  
**SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich** – *psixologiya fanlari doktori, professor.*  
**ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich** (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*  
**BEKMURADOV Adham Sharipovich** – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*  
**MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna** – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*  
**MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna** – *pedagogika fanlari doktori, professor.*  
**RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna** – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*  
**SAIDOV Akmal Xolmatovich** – *yuridik fanlari doktori, professor.*  
**YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna** – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*  
**TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna** – *tibbiyot fanlari nomzodi.*  
**ZOXIDOV Azamat Azamjonovich** – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*  
**ZIYAYEV Azamad Xamidovich** – *tarix fanlari doktori, professor.*  
**ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li** – *psixologiya fanlari doktori.*  
**TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich** – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

**ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:**

**Эгамбердиева Нодира Мелибаевна** (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

**ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:**

**Нарбаева Танзила Камаловна** – *доктор социологических наук, профессор.*  
**Сандова Галина Каримовна** – *доктор экономических наук, профессор.*  
**Шоумаров Гайрат Бахрамович** – *доктор психологических наук, профессор.*  
**Абдураманов Хамид Худайbergenovich** (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*  
**Бекмуратов Адхам Шарипович** – *доктор экономических наук, профессор.*  
**Маъруфова Гулнора Махмудовна** – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщин и гендерного равенства.*  
**Мусурманова Айниса Мусурмановна** – *доктор педагогических наук, профессор.*  
**Рахимова Нигина Хайруллаевна** – *доктор экономических наук, профессор.*  
**Сандов Акмал Холматович** – *доктор юридических наук, профессор.*  
**Якубжанова Дилобар Батировна** – *доктор педагогических наук, доцент.*  
**Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна** – *кандидат медицинских наук.*  
**Зохилов Азамат Азамjonovich** – *доктор экономических наук, профессор.*  
**Зияев Азамат Хамидович** – *доктор исторических наук, профессор.*  
**Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли** – *доктор психологических наук.*  
**Туракулов Улугбек Холбутаевич** – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

**THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:**

**Egamberdiyeva Nodira Melibayevna**  
*(Editor-in-Chief) – Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

**MEMBERS OF THE EDITING BOARD:**

**Narbayeva Tanzila Kamalovna** – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*  
**Saidova Galina Karimovna** – *Doctor of Economic sciences, Professor.*  
**Shoumarov Ghayrat Bakhramovich** – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*  
**Abduramanov Khamid Khudaybergenovich** (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*  
**Bekmuradov Adkham Sharipovich** – *Doctor of Economic sciences, Professor.*  
**Marufova Gulnora Makhmudovna** – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*  
**Musurmanova Aynisa Musurmanovna** – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*  
**Rakhimova Nigina Khayrullayevna** – *Doctor of Economic sciences, Professor.*  
**Saidov Akmal Kholmatovich** – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*  
**Yakubjanova Dilobar Batirovna** – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*  
**Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna** – *Candidate of Medical sciences.*  
**Zokhidov Azamat Azamjonovich** – *Doctor of Economic sciences, Professor.*  
**Ziyayev Azamad Khamidovich** – *Doctor of Historical sciences, Professor.*  
**Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli** – *Doctor of Psychological Sciences.*  
**Torakulov Ulugbek Holbutayevich** – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

**XALQARO TAHRIR HAY'ATI:**

**Doktor Rashmini Koparkar,**  
*Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti*  
*Xalqaro tadqiqotlar maktabi,*  
*Javoharlal Neru universiteti,*  
*Nyu-Dehli, Hindiston*

**Artamonova Yekaterina Iosifovna,**  
*Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,*  
*pedagogika fanlari doktori, professor*

**Doktor Priti Kesavan,**  
*Texnologiya fakulteti boshlig'i,*  
*London biznes va moliya maktabi,*  
*Singapur*

**МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:**

**Доктор Рашмини Копаркар,**  
*Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,*  
*Школа международных исследований,*  
*Университет Джавахарлала Неру,*  
*Нью-Дели, Индия*

**Артамонова Екатерина Иосифовна,**  
*Челябинский государственный институт культуры,*  
*доктор педагогических наук,*  
*профессор*

**Доктор Прити Кесаван,**  
*Руководитель Технологического факультета*  
*Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур*

**INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:**

**Dr. Rashmini Koparkar**  
*Assistant Professor*  
*Centre for Russian and Central Asian Studies*  
*School of International Studies*  
*Jawaharlal Nehru University*  
*New Delhi, India*

**Artamonova Yekaterina Iosifovna**  
*Chelyabinsk State Institute of Culture*  
*Doctor of Pedagogical Sciences,*  
*Professor*

**Dr. Preethi Kesavan**  
*Head, School of Technology*  
*London School of Business and Finance, Singapore*

*MENEJMENT*

**Иноятова С.Р.** Сравнительный анализ эффективности тренинговой программы по совершенствованию профессионально-важных качеств у лидеров молодежи.....4

*SOTSIOLOGIYA*

**Butayeva X.Y.** Yetim va ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarni oilaviy bolalar uyi sharoitiga moslashtirishning sotsiologik xususiyatlari .....10

**Kadirova Z.A., Gaziyeva S.S.** Intellektual migratsiyani tadqiq etishning konseptual asoslari .....14

**Norboyeva S.M.** Talabalarda ma’naviy kompetensiyalarni rivojlantirishda gender tenglik va farqlarni hisobga olishning nazariy asoslari.....21

*OILA VA JAMIYAT*

**Xatamov B.Q.** O‘smirlar ijtimoiylashuvida virtual olam vositalaridan foydalanishga qaratilgan kompetensiyaviy yondashuv mezonlari .....26

**Rahimova M.** Oilaga kelinning moslashish jarayonini psixologik jihatdan tadqiq etish .....32

**Sadullayev Sh.** Ayollarda oila-ish balansi ko‘rsatkichini shakllantirishning metodologik jihatlari .....37

*PSIXOLOGIYA*

**Султанова А.А.** Стоит ли замалчивать о проблемах суицида в Узбекистане? .....44

**Ismaylova R.** Oilaviy zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslar bilan ishlashda kognitiv xulq-atvor terapiyasi texnikalarining imkoniyatlari .....51

**Sharapova D.B.** ‘Housewife syndrome’ as a psychological problem .....57

**Axmedova D.O.** Migranlarning yangi sharoitlarga ijtimoiy-psixologik moslashuvining nazariy tahlili .....68

**Nurbayeva X.U.** Gender identifikatsiyaning etnomadaniy xususiyatlari .....74

*ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR*

**Ochilova B.M.** Ta’lim – gender tengligini ta’minlashda kuchli vosita.....79

**Djoldasova S.** Ayollarning biznesdagi huquq va imkoniyatlarini kengaytiruvchi biznes modellar .....88

**Komilova X.T.** Xotin-qizlarni ilm-fan taraqqiyotidagi faoliyati mazmuni va tahlil.....96

**Suvankulov M.** O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ichki ishlar organlari va fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga oid normalari tahlili.....102

**Nurdinova Sh.** Migratsiyaning feminizatsiyalashuvi va uning iqtisodiy-ijtimoiy ta’siri .....108

**Nurmatova N.U.** Vitagen ta’lim texnologiyasi asosida o‘quvchi qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish .....115



**Nurbayeva Xolniso Uralovna,**  
Termiz davlat universiteti tayanch doktoranti  
e-mail: [nurbayevaxolniso@tersu.uz](mailto:nurbayevaxolniso@tersu.uz)

## GENDER IDENTIFIKATSIYANING ETNOMADANIY XUSUSIYATLARI

**Annotatsiya.** Shaxsning o'zining qaysi jinsga mansubligini anglashi va baholashi shaxslararo munosabatlarda muhim rol o'ynaydi. Maqolada shaxsning o'z-o'zini identifikatsiya qilishi va gender identifikatsiya jarayoniga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilingan. Gender identifikatsiya jarayonida etnomadaniy o'ziga xosliklar ta'siri bayon qilingan.

**Tayanch so'zlar:** gender, identifikatsiya, etnosentrik identifikatsiya, etnonigilizm, etnik mutaasiblik, gender muvozanati, etnomadaniyat.

**Аннотация.** Понимание и оценка человеком своей гендерной принадлежности играет важную роль в межличностных отношениях. В статье анализируется самоидентификация человека, а также факторы, влияющие на процесс гендерной идентичности. В статье описано влияние этнокультурных идентичностей на процесс гендерной идентичности.

**Ключевые слова:** гендер, идентичность, этноцентрическая идентичность, этнонигилизм, этнический фанатизм, гендерный баланс, этнокультура

**Annotation.** The individual's awareness and assessment of their gender identity plays an important role in interpersonal relationships. The article analyzes the factors that influence an individual's self-identification and as well as the gender identity process. In the process of gender identification, the influence of ethno cultural identities is stated.

**Keywords:** gender, identity, ethnocentric identity, ethnonigilism, ethnic bigotry, gender balance, ethnoculture

**Kirish.** O'z jinsga mansubligini anglash "men obrazi"ning bir qismi bo'lib, (ingl. "self" – bu mening shaxsiyatim, o'z shaxsiyatim) ichki ijtimoiy ong sifatida o'z-o'zini anglashning rivojlanishi bilan uzviy bog'liq. O'z-o'zini anglashning integratsiyasi barcha ko'rinishlarning birligi (identifikatsiya, o'ziga xoslik)da o'zini anglashga, uning o'ziga xosligini, o'z noyobligi (farqlanishini)ni anglashga va nihoyat, o'ziga nisbatan hukmlarning paydo bo'lishiga va uning shaxsiyatining o'zini o'zi baholashiga (refleksiya) olib keladi. Shaxsiyat (identifikatsiya) – bu insonning o'ziga xos, doimiy, ichki va subyektiv tushunchasi bo'lib, uning o'ziga xosligi va takrorlanmasligini

turli odamlar bilan o'xshashliklari bilan bir vaqtning o'zida ko'rib chiqishda ko'rib chiqishga imkon beradi<sup>1</sup>. Insonning identifikatsiya butun hayoti davomida rivojlanib boradi, u ham progressiv, ham regressiv yo'nalishda ketishi mumkin. Muayyan, noqulay sharoitlarda identifikatsiyani shakllantirish jarayoni kechiktirilishi yoki uning oldingi, ibtidoiy shakllariga qaytishi mumkin<sup>2</sup>. Shaxsiyat buzilishining paydo bo'lishiga bolalik davridagi

<sup>1</sup> Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – Москва: Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.

<sup>2</sup> Espin O.M. (2006). Gender, sexuality, language, and migration. In R. Mahalingam (Ed.), Cultural psychology of immigrants (pp. 241-258).

travmatik vaziyatlar ta'sir qilishi borasida xulosalar mavjud. O'smirlarda bo'lgani kabi, salbiy gender identifikatorining rivojlanishiga hissa qo'shadigan sabablar sifatida ota-onalarning ajralishi qayd etilgan<sup>3</sup>. Salbiy identifikatsiyani shakllantirishga hissa qo'shadigan omil – bu o'spirinlar ota-onalarining salbiy imijining ichkilashtirilishi. Gender identifikatsiyasining inqirozi shaxsiyatning buzilishi va deviant xatti-harakatlarning turli shakllarini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishi mumkin. Ijtimoiy identifikatsiya ma'lum bir guruhga mansublik, har qanday ijtimoiy toifaga qo'shilish, “hayotda o'z o'rnini topish” deb tushuniladi<sup>4</sup>.

**Maqsad va uni asoslash.** E.Erikson identiklik va identifikatsiya haqida fikr yuritarkan, “psixologik o'ziga xoslik (identiklik) barcha identifikatorlarning bosqichma-bosqich integratsiyasidan rivojlanadi” degan xulosaga keladi<sup>5</sup>. Ushbu tushuncha erkak yoki ayol rolini qabul qilish va identifikatsiya qilish deb tushunilib, uning tarkibiga gender va jinsiy rolning o'ziga xosligi – erkak va ayol rollarini o'zlashtirish va bajarishni o'z ichiga oladi. Aqliy jarayon sifatida identifikatsiya qilish ijtimoiy guruh yoki ma'lum bir shaxsning xususiyatlarini qabul qilish, o'zini himoyalangan, aloqador, boshqalar bilan uyg'un his qilish uchun tabiiy intilishning asosidir. Ba'zi bir variantlarda, gender identifikatsiyasi o'zini konformizm shaklida, munosabatlar va fikrlarning, odamning idrokini boshqa odamlarning fikri yoki pozitsiyasiga rozi bo'lish tomon o'zgartirish jarayonida namoyon qilishi mumkin. Gender identifikatori – bu shaxsning ijtimoiy o'ziga xosligining bir qismi bo'lib, bu ma'lum bir jins bilan o'zini o'zi aniqlashini o'z ichiga oladi va o'zini u yoki bu jinsga bog'laydigan shaxsning ongi va xatti-harakatlarining birligi sanaladi. Gender identifikatsiyasining asosiy xususiyatlari sifatida “barqarorlik-o'zgaruvchanlik”, “an'anaviylik-harakatchanlik”, “dinamizm-stereotiplik” kabilarni tushunish lozim.

**Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.** Gender identifikatori tashkil etuvchi xususiyatlarning aksariyati madaniy jihatdan aniqlangan. Gender

<sup>3</sup> Hanna Malewska-Peyre: *Marginalites et troubles de la socialisation (Psychologie d'aujourd'hui)* (1993).

<sup>4</sup> Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – Москва: Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.

<sup>5</sup> Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь / Сост. И общ. Ред. Б.Мещеряков, В.Зинченко. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с.

identifikatorini shakllantirish uchun eng muhim omillar ta'kidlash mumkin:

1. Oilaviy va maishiy urf-odatlar (shu jumladan, jinsiy rollar va nikoh va ota-onalikka bo'lgan umidlar).

2. Diniy va kundalik an'analar.

3. Predmet-mulk madaniyati.

4. Ta'lim muassasalari.

5. Ommaviy axborot vositalari.

Uning shakllanishi jarayonida gender identifikatori insonning aqliy va jismoniy rivojlanishining yosh bosqichlari bilan bog'liq bo'lgan bir qator bosqichlardan o'tadi. Insonning birlamchi identifikatsiyasi biologik jinsga qarab sodir bo'ladi va tug'ma asosda kattalarning taqlidi orqali hayotning birinchi yilida shakllanadi. Birlamchi jinsiy farqlash – erkaklar va ayollarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash hayotning ilk ikki yillik davrida sodir bo'ladi. Tashqi belgilarning barqarorligi va o'zgaruvchanligi, erkaklar va ayollarning xulq-atvor xususiyatlari haqida birinchi tushuncha uch yoshga to'lgunga qadar sodir bo'ladi. Uch yildan so'ng tana qiyofasi shakllanadi va unga munosabat paydo bo'ladi, bola insonning tana tuzilishiga, shu jumladan, jinsiy farqlarga qiziq boshlaydi. Tana tuzilishidagi jinsiy dimorfizm, oilada, jamiyatda bajariladigan funksiyalardagi farqlar o'zi uchun jinsni farqlash va shaxsni aniqlashni belgilaydi. Jinsiy rol pozitsiyalarini shakllantirishning dastlabki bosqichi maktabgacha yoshdagi bolalikda sodir bo'ladi. Shaxsni shakllantirishning asosiy mexanizmi muhim odamlar bilan identifikatsiyalashdir. Rolli o'yin yetakchi faoliyat sifatida identifikatsiya mexanizmini o'zlashtirishga imkon beradi<sup>6</sup>. Maktabgacha yoshdagi bolalikning oxiriga kelib, jinsiy identifikatsiya deyarli barcha bolalarda shakllanadi, ammo u ko'pincha tashqi jinsiy xususiyatlarga asoslanadi. Ko'pgina hollarda (70%) bu yoshdagi bolalar ko'proq muhim jinsiy xususiyatlar (qiziqishlar, faoliyat, fiziologik xususiyatlar va boshqalar)ni anglamaydilar.

Bolaning o'smirlik davrida tanadagi muhim biologik o'zgarishlar qayd etilib, o'spirinning tashqi ko'rinishi va uning jismoniy xususiyatlari uni tashvishga sola boshlaydi, ikkilamchi jinsiy xususiyatlar paydo bo'ladi va o'g'il bolalarning jismoniy rivojlanishi qizlarning rivojlanishidan ancha orqada qoladi. O'g'il bolaning jismoniy rivojlanishi

<sup>6</sup> Психология подростка. Крутецкий В.А., Лукин Н.С. Гос. учебнопедагог. Изд-во, 1959 – 238 с.



tengdoshlari guruhida qabul qilingan standartlarga muvofiqligi uning ijtimoiy tan olinishida, guruhdagi mavqeyida hal qiluvchi omilga aylanadi. O'smir ongida boshqa odamning jismoniy qiyofasini idrok etish keyinchalik o'smirning o'zini idrok etishiga o'tkazilishi eksperimental ravishda isbotlangan, bu uning va qarama-qarshi jinsdagi odamlar haqidagi g'oyalarini giperbolizatsiya qilish mumkin. Qarama-qarshi jins bilan muvaffaqiyatga erishish uchun o'smirlar an'anaviy jinsiy me'yorlarga rioya qilishlari kerak. O'z tashqi ko'rinishini anglash ko'plab shaxsiy fazilatlarini shakllantirishga ta'sir qiladi. Erta va o'rta o'smirlik davrida identifikatsiyani shakllantirish bo'yicha tadqiqot natijalari o'zaro ta'sirlarning intra va shaxslararo jihatlarining ahamiyatini ta'kidlashga asoslangan identifikatsiyani shakllantirish paradigmasini shakllantirishga imkon beradi [6]. Intim-shaxsiy muloqot o'z-o'zini identifikatsiyalashga va o'zini o'z jinsining to'laqonli vakili sifatida taqdim etishga yordam beradi, ijtimoiy guruhning aniqlanishi, odamlarning referent guruhi tomonidan tan olinishiga ko'maklashadi, agar o'smirning xatti-harakati kutilmalarga mos kelmasa, shaxs va guruh o'rtasida ziddiyat yuzaga keladi.

Etnomadaniy o'ziga xosliklar – bu shaxs va guruhlarning etnik guruh, uning tarixi, madaniyati, urf-odatlar, tili, dini, axloqi va mentaliteti identifikatsiyasi bilan bog'liq bo'lgan o'z qiziqishlari va afzalliklariga ega xususiyatlari. Ular gender identifikatsiyasini shakllantirishga ta'sir qiladi. Odamlarda gender identifikatsiyasi etnik-madaniy xususiyatlar bilan deyarli bir vaqtda shakllana boshlaydi. Gender identifikatsiya – bu shaxsning ma'lum bir jinsning vakili, ya'ni erkak, ayol yoki boshqa toifadagi vakil sifatida ma'lum bir biologik jins vakillarining xulq-atvori va fazilatlar haqidagi ijtimoiy va madaniy stereotiplar bilan bog'liq bo'lgan ichki o'zini o'zi anglashidir. Turli etnik-madaniy jamiyatlarda insonda ijtimoiy o'ziga xoslik uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin bo'lgan gender rollari to'plami mavjud.

Gender identifikatsiyasi etnik identifikatsiya bilan o'ziga xos aloqaga ega. Etnik identifikatsiyaning har xil turlari mavjud. Adekvat identifikatsiya – o'z xalqining qiyofasi ijobiy deb qabul qilinib, uning tarixi, madaniyati va mentalitetiga muvofiq (maqbul) munosabat namoyon bo'ladi. Ijobiy etnik identifikatsiya boshqa xalqlarga qarshi yo'nalmaydi. O'z etnik guruhi ijobiy sifatida qabul qilinadi. Uning

madaniyati va tarixi ijobiy idrok etiladi. Adekvat identifikatsiyada bilan ma'lum bir etnik guruh bilan identifikatsiya qilinish zarurati nafaqat shaxsning o'ziga, balki vaziyatga ham bog'liq. Adekvat etnik identifikatsiya bilan ikkilik gender tizimi (erkak-ayol) xarakterlidir va transgender bo'lish ham mavjud bo'lishi mumkin.

Etnosentrik identifikatsiya – bu o'z etnosini yetakchi, ustun sifatida shartsiz va tanqidsiz qabul qilish, boshqa xalqlarni o'z etnosining madaniyati va qadriyat yo'nalishlari prizmasi orqali baholash. Bunday identifikatsiyada etnoizolyatsionizm elementlari mavjud. Etnosentrizm har doim “biz” va “ular” o'rtasidagi qarama-qarshilikni anglatadi. “Biz”ni tavsiflovchi xatti-harakatlar, urf-odatlar va urf-odatlar “ular”ning etnik xususiyatlariga nisbatan eng yuqori deb hisoblanadi. Etnosentrik identifikatsiya ikkilik gender tizimi bilan ajralib turadi, unda feministik munosabatlar ustunlik qiladi<sup>7</sup>. Etnodominatsion identifikatsiya – bu identifikatsiyaning boshqa barcha turlari (fuqarolik, siyosiy, kasbiy va boshqalar)dan eng maqbul bo'lgan identifikatsiya. Ushbu turdagi identifikatsiyada etnik kelib chiqish eng muhim qiymat sifatida qabul qilinadi. Odatda, etnik dominant identifikatsiyada ular boshqa etnik guruhlar bilan aralashmaslikka harakat qilishadi (millatlararo nikohlar qoralanadi). Etnodominatsion identifikatsiya uchun ikkilik gender tizimida feministik munosabatlarning ustunligi xarakterlidir.

Etnik mutaassiblik – bu identifikatsiyaning bir turi bo'lib, unda etnik manfaatlar va maqsadlar uchun har qanday qurbonlik va harakatlarga tayyorlik namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, bu manfaatlar va maqsadlar ko'pincha mantiqsiz tushuniladi yoki mutlaqlashtiriladi. Odamlar boshlarini “tom ma'noda” yo'qotadilar, ularning aqli xiralashadi. Ushbu tur tajovuzkor identifikatsiyaning ekstremal shaklini anglatadi. Etnik mutaassiblikda maskulinlik munosabatlari ustunlik qiladi. Etnik befarqlik – o'z etnik va millatlararo munosabatlar muammosiga, o'zining va boshqa xalqlarning qadriyatlariga deyarli befarq bo'lgan odamlarni tavsiflovchi identifikatsiya turi. Ular o'zlarining etnik guruhlari me'yorlari

<sup>7</sup> Ашхамафова Ф.А. Социокультурный статус женщины в современном российском обществе: региональный аспект: автореф. дис. ...канд. социол. наук. – Майкоп, 2012; Тутуз З.А. Этнокультурные особенности гендерных отношений в Республике Адыгея: автореф. дис. ... канд. социол. наук. – Майкоп, 2012.

va urf-odatlaridan mustaqil bo‘lib, ularning har qanday faoliyat sohasidagi hayotiy harakatlari va xatti-harakatlariga nafaqat boshqalarning etnik identifikatsiyasi, balki o‘zlarining etnik kelib chiqishi ham ta’sir qilmaydi. Etnik befarqlik ikkilik gender tizimida ham va transgenderlikda ham uchrashi tavsiflanadi.

Etnonigilizm, odatda, kosmopolitizm shaklida namoyon bo‘ladi va etniklikni, etnik, etnik-madaniy qadriyatlarni inkor etishni anglatadi. Etnonigilizmga rioya qilgan odamlar, hatto ularga zararli sifatida taqdim etiladigan etnik hodisa bilan bog‘liq bo‘lgan hamma narsadan mustaqilligini namoyish etadilar. Bunday odamlar o‘zlarini nafaqat alohida etnik guruhga, balki “progressiv” insoniyatga taaluqli deb bilishadi. Shuning uchun ham ular har qanday etnik guruhni rad etadilar, etnik identifikatsiyani arxayik va keraksiz deb biladilar. Etnonigilizm ikkilik gender tizimi bilan ajralib turadi, bunda maskulinlik munosabatlari ustunlikka ega. Shuningdek, transgenderlikka ham etnonigilizm xosdir.

Ambivalent etniklik – zaif ifodalangan etnik identifikatsiya yoki “ikki yoqlama” identifikatsiya. Etnik identifikatsiyaning bu turi etnik jihatdan aralash oilada va muhojirlar orasida keng tarqalgan. Bunday odamlar uchun etnik identifikatsiya “ichki referendum”dir. Ambivalent identifikatsiya ikkilik gender tizimi uchun xosdir.

Gender muvozanati – jamiyatdagi har ikki jins nisbati. Bu 15–49 yoshdagi reproduktiv yoshdagi gender muvozanati uchun ayniqsa muhim. Gender muvozanatiga tarixiy voqealar (urushlar), etnik-madaniy an‘analari, davlat choralari, iqtisodiy qiyinchiliklar, tibbiy yutuqlar va fiziologik qonuniyatlar ta’sir qiladi. Gender nomutanosibligi bir asrda Ikki jahon urushidan omon qolgan Yevropa va Rossiya mamlakatlariga xos edi. Urushlarda millionlab erkaklarning o‘limi gender nomutanosibligini keltirib chiqargan.

Etnik-madaniy xususiyatlarda va ularning gender o‘ziga xosligiga ta’sirida hukmron din va uning gender identifikatsiyaga ta’siri juda muhim o‘rin tutadi. Yahudiylik, nasroniylik, musulmonlik, hinduizm va konfutsiylik eng muhim o‘rinni egallagan jamiyatlarda ikkilik gender qabul qilindi. Bu buddizmga ham xos, lekin buddizm transgenderlikni xotirjamlik bilan qabul qiladi. Ushbu dinlar hali ham muhim rol o‘ynaydigan jamiyatlarda gender stereotiplarining ikkilik jinsi va simmetriyasi juda yuqori darajaga ega bo‘lib, bu

jamiyat va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi. Bu masalada Rossiyada farq mavjud bo‘lib, gender stereotiplari assimetriyaga aylanadi va butun jamiyat ikkilik jinsni qo‘llab-quvvatlamaydi. Ba’zi Islom mamlakatlarida gender simmetriyasi va ikkilik gender eng barqaror bo‘lib, ularga Saudiya Arabistoni, Afg‘oniston, Pokiston va boshqalar kiradi. “Genderquir” “oltin milliard” mamlakatlariga xosdir, unda xristianlik deyarli hech qanday rol o‘ynamaydi. Shuningdek, “genderquir” dunyoning yetakchi dinlari (masalan, Shimoliy Amerika hindulari) ta’siri ostida bo‘lmagan ba’zi millat va qabilalarda mavjud.

**Yakuniy qism.** Dunyoning yetakchi dinlari odamlarning erkaklar va ayollarga tabiiy biologik bo‘linishidan kelib chiqadi. Ular turli xil biologik, tana, estetik, ijtimoiy hamda oilaviy funksiyalar va vazifalarga ega. Shuning uchun erkaklar erkak, ayollar esa ayol bo‘lishi lozim. Ularning birgalikdagi vazifasi – oila qurish va insoniyatni davom ettirish. Ushbu qoidalar turli etnik guruhlarda e’tiqod, urf-odatlar va oilaviy ta’lim bilan mustahkamlangan. Din asrlar davomida ko‘plab xalqlarning axloqi va madaniyatining asosi bo‘lib kelgan. Shuning uchun jinsga to‘liq bog‘langan bitta ikkilik jins mavjud edi. Dinda keltirilgan “ikkilik jins”dan uzoqlashish odamlarning dunyoqarashiga, ularning axloqi va madaniyatiga ta’sirini yo‘qotish bilan bevosita bog‘liq. Zamonaviy gender inqilobi ikkilik jinsdan “genderquir”ga o‘tishni anglatadi. G‘arbiy Yevropada yangi gender “agender” paydo bo‘ldi. Agender – mavjud jinsni qabul qilmaydigan odam. Gender biologik jins bilan hech qanday aloqasi bo‘lmagan ijtimoiy hodisa sifatida to‘liq ko‘rib chiqila boshlandi. Shunday qilib, zamonaviy jamiyatdagi o‘zgarishlar yuz berdi – endi ba’zi jamiyatlarda o‘nlab jinslar mavjud. Gender stereotiplari zarbaga uchradi. Radikal feminizm ularni zararli va keraksiz deb hisoblay boshladi. Ularni faqatgina mo‘tadil feministlar mulohaza bilan qo‘llab-quvvatlaydilar. Mo‘tadil feminizm hozirgacha global bo‘lib kelgan, ammo gender inqilobini qo‘llab-quvvatlovchi va farzand ko‘rishdan bosh tortgan odamlar va oilalarni qo‘llab-quvvatlovchi radikal feminizm tomonidan faol ravishda chetga surila boshlandi. Radikal feminizm bu orqali sayyoramizning haddan tashqari ko‘payishining oldini olish maqsadini ham ilgari suradi. Radikal feminizm G‘arbiy Yevropa, Shimoliy Amerika va Avstraliyada hukmronlik qiladi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

1. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – Москва: Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
2. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь / Сост. И общ. Ред. Б.Мещеряков, В.Зинченко. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с.
3. Ашхамафова Ф.А. Социокультурный статус женщины в современном российском обществе: региональный аспект: автореф. дис. ...канд. социол. наук. – Майкоп, 2012.
4. Психология подростка. Крутецкий В.А, Лукин Н.С. Изд-во: Гос.учебнопедагог, 1959. – 238 с.
5. Ильин Е.П. Пол и гендер. – Санкт-Петербург: Питер, 2010. – 688 с.
6. Espin O.M. (2006). Gender, sexuality, language, and migration. In R. Mahalingam (Ed.), Cultural psychology of immigrants (pp. 241-258).
7. Hanna Malewska-Peyre: Marginalites et troubles de la socialisation (Psychologie d'aujourd'hui) (1993).
8. Развитие социальных навыков детей 5-7 лет: познавательноигровые занятия / Авт.-сост. О.Р.Меремьянина. – 2-е изд., 2013. – С. 87.



**MUASSIS:**

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

**JURNAL TAHRIRIYATI:**

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas‘ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O‘.,  
Razzakova N., Sobirova E.,  
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

*Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e‘tiborga olgan holda jurnalga havola berilishi shart.*

*Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.*



1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 29.07.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.

